

Tadeusz Filipkowski

Uczniowie szkół polskich na Warmii w latach 1929-1939

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 437-447

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tadeusz Filipkowski

Uczniowie szkół polskich na Warmii w latach 1929—1939

Zapoczątkowane na Warmii w okresie plebiscytowym formy kształcenia dzieci i młodzieży polskiej zostały rychło przerwane przez władze niemieckie. Podjęte na początku lat dwudziestych próby zakładania prywatnych placówek oświatowych nie powiodły się. Pozostała tylko jedna droga — kształcenie zdolniejszej młodzieży w Polsce. Wymagało to sporych nakładów finansowych, na które nie było stać ani rodziców, ani organizacji polskich na Warmii. Z pomocą przyszedł Związek Obrony Kresów Zachodnich i polskie władze oświatowe, dzięki którym ponad trzydziestu Warmiaków (dziewcząt i chłopców) mogło ukończyć w latach dwudziestych średnie szkoły ogólnokształcące lub zawodowe w kraju.

Starania mniejszości polskiej w Niemczech o prawo do posiadania własnego szkolnictwa trwały prawie dziesięć lat i zakończyły się połowicznym sukcesem. 31 grudnia 1928 r. pruska Rada Ministrów uchwaliła „Ordynację dotyczącą uregulowania szkolnictwa dla mniejszości polskiej”¹. Zezwalała ona na zakładanie i prowadzenie, po spełnieniu określonych wymogów formalnych, prywatnych szkół powszechnych i średnich z polskim językiem wykładowym. Ich organizacją zajmował się Związek Polskich Towarzystw Szkolnych w Niemczech, który gromadził niezbędne dla utrzymania placówek oświatowych środki finansowe, zatrudniał nauczycieli i czuwał nad przebiegiem procesu dydaktycznego. Od kwietnia do końca grudnia 1929 r. zorganizowano w Niemczech 34 prywatne szkoły polskie, z których 4 powstały na Warmii: w Chaberkowie, Gietrzwałdzie, Nowej Kaletce i Unieszewie (Szafaldzie). W 1930 r. otwarto na Warmii dalszych 8 szkół: w Pluskach, Worytach, Lesznie, Skajbotach, Stanclewie, Jarotach, Wymoju i Purdzie, a w roku następnym także w Giławach i Brąszwałdzie². Po 1931 r. nastąpiła przerwa w organizowaniu szkół powszechnych. Jeszcze tylko w kwietniu 1934 r. otwarto szkołę w Olsztynie. W sumie założono na Warmii 15 szkół powszechnych z polskim językiem wykładowym, z czego 14 w powiecie olsztyńskim i tylko jedną (Stanclewo) w powiecie reszelskim. Były to małe placówki o niewielkiej liczbie uczniów, zatrudniające po jednym nauczycielu, wynajmujące izby lekcyjne w budynkach prywatnych. Jedynie szkoła w Olsztynie, mieszcząca się w Domu Polskim, zatrudniała w latach 1936—1939 dwóch nauczycieli, ponieważ uczęszczało do niej ponad 50 uczniów.

Nauczaniem objęto dzieci w wieku od 6 do 14 roku życia, pochodzące z rodzin, które otwarcie przyznawały się do polskości. Dla młodszych dzieci (6—10-letnich) prowadzono nauczanie elementarne, a ze starszymi realizowano program przewidziany dla niemieckiej Hauptschule³. Nauczanie na obydwu poziomach odbywało się w systemie klas

1 Ordynacja dotycząca uregulowania szkolnictwa dla mniejszości polskiej w państwie pruskim (31 XII 1928 r.) oraz rozporządzenia wykonawcze z 1929 r.

2 E. Zdrojewski, *Szkolnictwo polskie w Niemczech*, Warszawa 1934, ss. 59—60.

3 K. Trzebiatowski, *Oświata i szkolnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim w pierwszej połowie XX w. (1900—1939)*, Poznań 1961, s. 50.

łączonych. Po ukończeniu szkoły elementarnej zdolniejsze dzieci mogły być przyjmowane (po zdaniu egzaminu wstępnego) do gimnazjum. Dla uczniów szkół polskich taka możliwość zaistniała w 1932 r. po otwarciu gimnazjum w Bytomiu, a potem i w Kwidzynie (1937); skorzystało z niej 24 Warmiaków.

Liczba uczniów w szkołach polskich często ulegała zmianom pod wpływem różnych czynników. Rodziców posyłających dzieci do szkół polskich pozbawiano przysługujących im zasiłków dla rodzin wielodzietnych, wyłączano z korzystania z pomocy zimowej dla dzieci, częściej zwalniano z pracy, czyniono trudności w uzyskiwaniu pożyczki bankowej, wywierano presję psychiczną. Czyniły tak miejscowe organizacje polityczne na czele z Bund Deutscher Osten. Pod wpływem różnego rodzaju nacisków i szykan niektórzy rodzice załamywali się i przenosili swoje dzieci do szkół niemieckich⁴. Doprowadziło to w rezultacie do upadku szkół w Gietrzwałdzie (1933), Lesznie (1935) i Pluskach (1937). W innych wsiach liczba uczniów zmniejszała się okresowo i po złagodzeniu nacisków powracali oni niekiedy do szkół polskich. Przykłady takich powrotów były skrupulatnie odnotowywane, o czym świadczą kroniki szkolne z Nowej Kaletki i Woryt.

Prywatne szkolnictwo polskie zamierzano początkowo organizować również dla dzieci mazurskich, ale podjęta próba nie powiodła się i trzeba się było z niej wycofać. Nieliczni tylko Mazurzy kształcili się w Polsce. Ich nazwisk nie uwzględniłem w niniejszym artykule, ponieważ zagadnienie szkolnictwa polskiego na Mazurach wymaga dalszych badań i ustaleń.

*

Podstawę źródłową prezentowanego opracowania stanowią dokumenty i materiały wytworzone tak przez stronę polską, jak i niemiecką. Kwerendą źródłową objąłem Archiwum Akt Nowych w Warszawie, głównie zespoły Ambasady RP w Berlinie oraz konsulatów polskich w Kwidzynie i Opolu. W Archiwum Państwowym w Poznaniu studiowałem materiały Związku Obrony Kresów Zachodnich i Polskiego Związku Zachodniego, organizacji udzielających pomocy materialnej młodzieży polskiej pochodzącej z Niemiec, która kształciła się na poziomie średnim i wyższym w II Rzeczypospolitej. Kwerendę prowadziłem także w Archiwum Państwowym oraz w Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. W tym ostatnim przechowywana jest spuścizna po Janie Boenigku, Pawle Jašku, Antonim Neumannie, Edwardzie Turowskim oraz materiały po konsulu Antonim Zalewskim. Cenną pomocą w moich poszukiwaniach były Zbiory Specjalne Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie, gdzie przechowywane są dokumenty dotyczące szkolnictwa polskiego, wspomnienia nauczycieli i uczniów. Znajdują się tam także materiały Bund Deutscher Osten z lat 1934—1939. Zawierają one informacje o pracy szkół polskich, nazwiska nauczycieli oraz uczniów uczęszczających do tychże placówek, a także wykazy nazwisk Warmiaków, którzy w latach trzydziestych uczęszczali do gimnazjów polskich w Bytomiu i Kwidzynie lub kształcili się w szkołach średnich i wyższych Rzeczypospolitej. Materiały źródłowe uzupełniają wspomnienia i relacje nauczycieli, którzy w latach 1929—1939 pracowali w oświacie polskiej w Prusach Wschodnich. Złożyły się na nie publikowane wspomnienia Jana Boenigka, Władysława Gębika, Otylii Grotowej, Władysławy Knosały, Władysława Stachowskiego i Marii Zientary-Malewskiej⁵. Zebrałem również relacje

4 B. Kozień-Poklewski, W. Wrzesiński, *Kronika Katolickiej Szkoły Polskiej w Nowej Kaletce*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1979, nr 1, s. 10, 11, 25, 53, 54. Podobne informacje o przyczynach wycofania uczniów ze szkół polskich znajdujemy w *Kronice Szkoły Polskiej w Worytach 1930—1939*, wstęp i opracowanie T. Filipkowski, Z. Lietz, Olsztyn 1979.

5 J. Boenigk, *Minęły wieki a myśmy ostali*, wyd. II, Warszawa 1971; W. Gębik, *Burzom dziejów nie dali się zgnieść*, Gdynia 1967; O. Grot, *W kręgu spraw ojczystych*, Olsztyn—Białystok, 1982; W. Knosała, *Była nas gromadka spora*, Olsztyn 1972; W. Stachowski, *Wspomnienia nauczyciela*, Słowo na Warmii i Mazurach, 1957, nr nr 34—37; M. Zientara-Malewska, *Wspomnienia nauczycielki spod znaku Rodła*, Warszawa 1985.

pisemne Stanisława Budycha, Pawła Jaśka, Leona Kauczora, Janiny Mazowej, Kazimierza Pacera i Franciszka Piotrowskiego⁶. Przydatne okazały się także relacje zebrane w 1965 r. przez studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i opublikowane w tomie *Szkoły polskie na Warmii*⁷. Ponadto dotarłem do kilkunastu osób, które na początku lat trzydziestych uczęszczaly do prywatnych szkół polskich w Brąsawaldzie, Giławach, Jarotach, Lesznie, Nowej Kaletce, Olsztynie, Purdzie, Skajbotach i Worytach. One z kolei podawały mi nazwiska tych, którzy wraz z nimi uczęszczali wówczas do polskich placówek oświatowych. Najwięcej trudności sprawiło mi odtworzenie nazwisk uczniów szkół polskich w Gietrzwałdzie, Lesznie i Pluskach z pierwszych lat istnienia tych placówek, ponieważ zachowało się niewiele źródeł.

*

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Brąsawaldzie istniała od 15 czerwca 1931 do 31 grudnia 1938 r. Zapisalo się do niej 9 dzieci. Liczba uczniów w latach 1932—1934 wzrosła do 11. Byli wśród nich: Gertruda, Jadwiga i Maria Bartnik, Artur i Robert Hallmannowie, Erika Kwiatkowska, Paweł Schafflick, Hildegarda Ziermann, Władysław, Stefania, Urszula i Zofia Żurawscy (z Kajń). W Brąsawaldzie uczyli się także Agnieszka, Jadwiga i Maria Behnke z Wilim w powiecie reszelskim, Helena Biernath przeniesiona ze szkoły w Lesznie, Alojzy, Jadwiga i Jerzy Kiwiccy z Dłużka w powiecie nidzickim⁸. W sumie udało mi się ustalić nazwiska 22 uczniów szkoły w Brąsawaldzie. Jej wychowankowie, Artur Hallmann i Alojzy Kiwicki, kształcili się w gimnazjach polskich w Bytomiu i Kwidzynie, a Maria Bartnik i Maria Behnke w szkole gospodarczej w Malinowie⁹.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Chaberkowie powstała 10 kwietnia 1929 r. i przetrwała do 7 maja 1939 r. Uczyło się w niej przeciętnie od 14 do 16 dzieci, dopiero od 1937 r. ich liczba zmniejszyła się do 10. Zdołałem ustalić nazwiska 22 uczniów pochodzących z rodzin: Hermańskich — 4, Marksów — 4, Meyków — 2, Nerowskich — 6, Nowoczeniów — 6. Ta ostatnia rodzina mieszkała w Butrynach, pozostałe w Chaberkowie. Trzej wychowankowie tej szkoły kształcili się dalej. Józef Meyk i Alojzy Hermański ukończyli Seminarium Nauczycielskie w Rogoźnie Wielkopolskim i pracowali w oświacie polskiej na Śląsku. Józef Hermański uczył się w gimnazjach w Bytomiu, a potem w Kwidzynie. Natomiast Maria Nowoczeń ukończyła szkołę gospodarczą w Malinowie¹⁰.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Gietrzwałdzie istniała od 10 kwietnia 1929 do 16 października 1933 r. Naukę w niej rozpoczęło 20 uczniów, z których 12 dotrwało do kwietnia 1933 r. Według Jana Boenigka dzieci do szkoły posyłałi: Biegałowie, Graeber, Glimscy, Hermanowscy, Kolendrowie, Kopaczewscy, Lorkowscy, Sikorscy i Zientkowie¹¹. Zdołałem ustalić nazwiska 17 uczniów. Jest to lista niepełna, bo z protokołów powizytacyjnych wynika, iż do szkoły uczęszczało 20 dzieci. Niektóre z nich uczyły się zaledwie kilka miesięcy, toteż w dokumentach brak ich nazwisk.

⁶ Relacje w zbiorach autora.

⁷ *Szkoły polskie na Warmii 1929—1939. Przegląd wspomnień*, oprac. R. Marchwiński, Olsztyn 1970.

⁸ Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie, Zbiory Specjalne, Bund Deutscher Osten (dalej: OBN, BDO), sygn. R-725/III/2, Wykaz uczniów szkoły polskiej w Brąsawaldzie według stanu na 1 X 1935 r.

⁹ OBN, BDO, sygn. R-725/III/1, Wykaz osób, które uczęszczały w Polsce do szkół średnich; sygn. R-725/III/4, Nazwiska dziewcząt uczęszczających w 1937 r. do szkoły gospodarczej w Malinowie.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ J. Boenigk, op. cit., s. 241.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Giławach powstała 2 czerwca 1931 r. i przetrwała do 31 sierpnia 1939 r. Naukę rozpoczęło 10 uczniów; ich liczba do grudnia 1931 r. wzrosła do 13 i na tym mniej więcej poziomie utrzymała się do końca 1937 r., potem zaczęła się stopniowo zmniejszać. Były to dzieci: Pawła Foksa — 3, Pawła Hinzmana — 4, Franciszka Kaese — 3, Pawła Lingnaua — 1, Adolfa Margowskiego — 4, Joachima Michałka — 2, Franciszka Radzkiego — 3, Wiktora Sławińskiego — 3, Józefa Silakowskiego — 2, Johana Sombrutkiego — 3 i Józefa Wischniewskiego — 2. Do szkoły w Giławach uczęszczali w latach 1931—1934 dwaj synowie Pawła Jeleniewskiego rolnika ze wsi Klucznik w powiecie olsztyńskim. Ustaliłem nazwiska 33 uczniów szkoły w Giławach. Paweł Jeleniewski kształcił się dalej w Gimnazjum Polskim w Bytomiu, a Jan Margowski w Kwidzynie¹².

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Jarotach istniała od 12 czerwca 1930 do 31 sierpnia 1939 r. Liczba uczniów przez cały okres jej istnienia wahała się od 9 do 12. Pochodzili oni z rodzin: Barczewskich — 3, Grzywaczewskich — 4, Hambruchów — 2, Maczugów — 2, Malewskich — 4, Sadowskich — 7 i Sikorów — 1. Ustaliłem imienną listę 22 uczniów, spośród których Andrzej Maczuga i Alojzy Malewski kształcili się w gimnazjach w Bytomiu i Kwidzynie¹³. Jan Grzywaczewski, wychowanek szkoły w Jarotach, został skierowany na kurs bankowości do Poznania i pracował następnie w Spółdzielni Handlowej „Rolnik” w Olsztynie.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Lesznie została otwarta 24 kwietnia 1930 r. Uczęszczało do niej początkowo 14 dzieci pochodzących z rodzin: Jakubasy — 1, Kiczanowskich — 1, Kisielnickich — 4, Krakorów — 2, Olków — 2 i Wontorów — 4. Kiedy nauczanie obowiązkowe ukończyły starsze roczniki dzieci, w szkole pozostało tylko siedmiu uczniów. W kwietniu 1935 r. ich liczba spadła do pięciu. Szkoła została zamknięta 15 kwietnia 1935 r. Jedną z dziewcząt, Helena Biernath, została przeniesiona do Brąswałdu i tam uczęszczała do szkoły polskiej¹⁴.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Nowej Kaletce istniała od 10 kwietnia 1929 do 31 sierpnia 1939 r. Rozpocząła działalność z 41 uczniami, a więc na początku swego istnienia była najliczniejszą placówką na tym terenie. Z czasem liczba uczniów zaczęła się zmniejszać, szczególnie po pożarach, jakie dotknęły tę wieś. W ciągu dziesięciu lat istnienia szkoły przewinęło się przez nią 78 uczniów. Pochodzili oni z rodzin: Bankrowitzów — 5, Bialojanów — 5, Brożewskich — 1, Grabowskich — 7, Gurskich — 1, Hermańskich — 7, Hohmannów — 5, Jatzkowskich — 2, Jendry — 2, Knorów — 3, Krysików — 6, Kiwitów — 2, Masanków — 5, Nowoczeniów — 7, Paltjanów — 1, Pelków — 2, Prejlowskich — 3, Schulzów — 5, Surrayów — 3 i Wieczorków — 2. Ich rodzice byli rolnikami i robotnikami leśnymi. Nie mogli sobie pozwolić na dalsze kształcenie dzieci. Spośród 78 znanych mi z nazwiska uczniów z Nowej Kaletki jedynie Maria Hermańska ukończyła w 1936 r. szkołę gospodarczą w Malinowie¹⁵.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Olsztynie została otwarta 10 kwietnia 1934 r. i przetrwała do 31 sierpnia 1939 r. Uczęszczała do niej uczniowie z rodzin polskich z Olsztyna, Barczewa, Bukwałdu, Gronit, Łęgajn, Naterek, Pról i Tomaszkowa. Zdołałem ustalić nazwiska 75 uczniów szkoły w Olsztynie.

12 Muzeum Warmii i Mazur, Dział Historii, sygn. 400, Lista żmud szkolnych Katolickiej Szkoły Polskiej w Giławach; OBN, BDO, sygn. R-725/III/1, Wykaz osób, które uczęszczały do szkół średnich w Polsce.

13 OBN, BDO, sygn. R-725/III/2, Wykaz uczniów z Prus Wschodnich uczęszczających do gimnazjum polskiego w Bytomiu.

14 OBN, BDO, sygn. R-725/III/2, Wykaz uczniów szkoły polskiej w Brąswałdzie według stanu na 1 X 1935 r.

15 OBN, BDO sygn. R-725/III/4, Nazwiska dziewcząt uczęszczających do szkoły gospodarczej w Malinowie. Pismo gestapo z 16 I 1937 r.

Pochodzili oni z rodziny Barabaszków — 4 i Kwiatkowskich — 1 z Łęgajń, Kołodziejskich z Bukwałdu — 1, Malewskich z Tomaszkowa — 2, Biendarów — 5, Salmannów — 4 i Wronów — 1 z Gronit, Orłowskich z Barczewa — 1, Sowitzkich z Pról — 1 oraz z Olsztyna z rodziny Ceszewier — 3, Barczów — 5, Gosiewskich — 2, Hambruchów — 1, Hasenbergów — 1, Jana Jankowskiego — 2, Wacława Jankowskiego — 3, Kellmannów — 4, Kolmitów — 2, Krasków — 4, Kruków — 2, Leszczerowiczów — 2, Marcinkowskich — 2, Narożyńskich — 2, Nikelowskich — 3, Pieniężnych — 3, Romańskich — 5, Sassorów — 2, Stramkowskich — 5. Kilka uczennic szkoły olsztyńskiej, a mianowicie: Łucja Barabasz z Łęgajń, Agata Kołodziejska z Bukwałdu, Monika Orłowska z Barczewa, Ewa i Maria Pieniężne z Olsztyna kształciło się dalej w liceum żeńskim w Raciborzu z tymczasową siedzibą w Tarnowskich Górach. Natomiast Franciszek i Stanisław Barczowie z Olsztyna uczęszczali do gimnazjum w Bytomiu, zaś Leon Sowitzki z Pról do gimnazjum w Kwidzynie¹⁶.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Pluskach istniała od 13 stycznia 1930 do 26 maja 1937 r. Do szkoły zapisało się 17 dzieci; wkrótce ich liczba wzrosła do 20 i utrzymywała się na takim poziomie do marca 1935 r. Pochodziły one z rodzin: Baców — 1, Danichów — 2, Franków — 3, Jasińskich — 2, Juszczaków — 1, Kensboków — 2, Lillenthalów — 3, Maleszewskich — 4, Moczyńskich — 1, Popławskich — 2, Rogalów — 2, Ryszyckich — 2 i Wieczorków — 4. Od kwietnia 1935 r. uczyło się w szkole 13 dzieci, natomiast dwa lata później już tylko siedmioro. Po upadku szkoły w Pluskach August Popławski przeniósł swoją córkę Adelheit do Nowej Kaletki¹⁷. Do szkoły w Pluskach uczęszczało łącznie 29 dzieci, ale liczba ta jest niepełna.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Purdzie została otwarta 18 grudnia 1930 i utrzymała się do 31 sierpnia 1939 r. Rozpoczęła nauczanie z 6 dzieci. W roku następnym było ich już 19. Do szkoły uczęszczały dzieci Górnych — 3, Kaluskich — 2, Karwackich — 4, Kensboków — 5, Modawskich — 2, Orłowskich — 3, Preylowskich — 2, Schulzów — 4, Skodowskich — 3, Weinertów — 2 oraz dwaj synowie nauczyciela Oelberga. Znany nazwiska 32 uczniów tej szkoły, z których Józef Orłowski, Jan Schulz, Jan Skodowski i Bernard Weinert kształcili się w gimnazjach w Bytomiu i Kwidzynie¹⁸. Szkołę gospodarczą w Malinowie ukończyły: Maria Górna, Anna Kensbok, Elżbieta Madowska i Helena Schulz, a uniwersytet ludowy w Dalkach koło Gniezna Maria Preylowska¹⁹.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Skajbotach funkcjonowała od 11 sierpnia 1930 do 31 sierpnia 1939 r. W dniu otwarcia zgłosiła się do niej tylko dwóch uczniów; byli to Augustyn i Leon Sarnowscy. Przez rok liczba uczniów wzrosła do 7, w latach następnych zaś było ich od 14 do 17. Oprócz wymienionych Sarnowskich uczęszczały dzieci Barabaszków — 6, Bujnów — 5, Gnatowskich — 3, Jabłońskich — 2, Kempów — 2, Makołłów — 4, Sławińskich z Patryk — 3 i Zarazów — 5. Zdołałem ustalić nazwiska 32 uczniów tej szkoły, z których Feliks Barabasz,

16 OBN, BDO, sygn. R-725/III/2, Raport Tiski do Krajowego Oddziału w Królewcu z 14 IV 1936 r. Zob. też J. Lubos, *Dzieje Polskiego Gimnazjum w Bytomiu w świetle dokumentów i wspomnień*, Katowice 1971, s. 196; B. Pleśniarski, T. Wróblewska, *Gimnazjum Polskie i Liceum Ogólnokształcące w Kwidzynie*, Gdańsk 1980, s. 234.

17 OBN, BDO, sygn. R-725/III/4, Wykaz uczniów szkoły polskiej w Pluskach według stanu na 13 IV 1937 r.; sygn. R-725/III/5, Pismo Tiski do Krajowego Oddziału BDO w Królewcu z 7 VI 1937 r.

18 OBN, BDO, sygn. R-725/III/2, Uczniowie szkoły polskiej w Purdzie według stanu na 1 X 1935; sygn. R-725/III/4, Meldunek BDO z 8 II 1936; sygn. R-725/III/6, Uczniowie z Prus Wschodnich w Gimnazjum Polskim w Kwidzynie.

19 OBN, BDO, sygn. R-725/III/1, Wykaz osób, które uczęszczały w Polsce do szkół średnich.

Uczniowie szkół polskich na Warmii w latach 1929—1939

Miejscowość	Ogółem	Uczniowie, którzy podjęli dalszą naukę
Brąswałd	22	4
Chaberkowo	22	3
Gietrzwałd	20	.
Giławy	33	2
Jaroty	22	3
Leszno	14	1
Nowa Kaletka	78	1
Olsztyn	75	8
Pluski	29	.
Purda	32	9
Skajboty	32	7
Stanclewo	33	7
Unieszewo	42	1
Woryty	49	.
Wymój	28	2
Razem	531	48

Źródło: Obliczenia własne na podstawie polskich danych statystycznych.

Alojzy i Gerard Bujnowie oraz Otton Kempa kształcili się w gimnazjach w Bytomiu i Kwidzynie²⁰. Jadwiga Barabasz uczęszczała do szkoły handlowej w Poznaniu, zaś Jadwiga Gnatowska była słuchaczką uniwersytetu ludowego w Dalkach i ukończyła kurs pedagogiczny dla wychowawczyń przedszkoli w Warszawie, a jej siostra, Julianna, szkołę gospodarczą w Malinowie²¹.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Stanclewie istniała od 1 września 1930 do 31 sierpnia 1939 r. Uczyło się w niej od 10 do 16 dzieci pochodzących ze Stanclewa, Bredynek i Stryjewa, a okresowo również z Wilim, wsi położonych w ówczesnym powiecie reszelskim. Były to dzieci z rodziny Behnke — 3, Chabowskich — 1, Czerwińskich — 3, Fabków — 4, Henslów — 1, Kensboków — 2, Koenigsmannów — 5, Palmowskich — 2, Piotrowskich — 5, Weinertów — 2 i Zarembów — 5. Ustaliłem nazwiska 33 uczniów. Z grupy tej Bernard Czerwiński, Antoni Palmowski i Paweł Zaremba kształcili się w gimnazjach w Bytomiu i Kwidzynie²², Anna Zaremba ukończyła w Polsce kurs pedagogiczny dla wychowawczyń przedszkoli, a Bronisława Behnke, Elżbieta Koenigsmann i Helena Zaremba szkołę gospodarczą w Malinowie.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna w Unieszewie została otwarta 10 kwietnia 1929 r. i utrzymała się do 31 sierpnia 1939 r. Zgłosiło się do niej 21 dzieci. W latach 1931—1932 ich liczba wzrosła do 32, a potem zaczęła spadać, najpierw do 17, a od

20 OBN, BDO, sygn. R-25/III/2, Wykaz uczniów szkoły polskiej w Skajbotach według stanu na 1 X 1935 r.; sygn. R-725/II/2, Wykaz uczniów z Prus Wschodnich uczęszczających do Gimnazjum Polskiego w Bytomiu; W. Gębik, op. cit., ss. 249—252.

21 OBN, BDO, sygn. R-725/III/1, Wykaz osób, które uczęszczały do szkół średnich w Polsce; sygn. R-725/III/4, Nazwiska dziewcząt uczęszczających w 1937 r. do szkoły gospodarczej w Malinowie.

22 OBN, BDO, sygn. R-725/III/2, Wykaz uczniów szkoły polskiej w Stanclewie według stanu na 1 X 1935 r.; W. Gębik, op. cit., ss. 249—252.

1934 r. utrzymywała się w granicach 14. Do szkoły uczęszczały dzieci z rodziny Bannów — 3, Dąbrowskich — 4, Haushalterów — 3, Hohmannów — 2, Kolbergów — 5, Kopaczewskich — 4, Lipińskich — 3, Maternów — 4, Preussów — 2, Sierszeniewiczów — 2, Skrzypskich — 6 i Szafrynów — 3. W sumie zdołałem ustalić nazwiska 42 uczniów; spośród nich Józef Skrzypski kształcił się w gimnazjum w Bytomiu²³.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Worytach istniała od 24 lutego 1930 do 31 sierpnia 1939 r. Nauczanie rozpoczęła z 11 dziećmi. Ich liczba wkrótce wzrosła i w latach 1931—1933 wahała się od 21 do 24; po roku 1934 zmniejszyła się do 18, a pod koniec istnienia szkoły do 9. Uczyły się w niej dzieci: Augustynowskich — 3, Baranowskich — 5, Behrendtów — 4, Fengerów — 2, Flamów — 1, Graeberowej — 1, Gusdayów — 4, Hochhausów — 1, Karwackich — 2, Kiwitów z Mokin — 1, Kołodzińskich — 1, Krügerów — 1, Kuhnów — 1, Malewskich — 2, Mellerów — 2, Nickelowskich — 2, Prassów — 6, Riemerów — 1, Schmidtów — 2, Weinertów — 4 i Wojciechowskich — 2. W ciągu dziewięciu lat przewinęło się przez nią 49 dzieci, z których 13 zdążyło ją ukończyć. Absolwentami byli: Józef Baranowski, Antonina Flama, Maria Graeber, Maria i Weronika Gusday, Brunon i Paweł Mellerowie, Łucja i Małgorzata Prass, Józef i Klara Weinertowie, Antoni i Maria Wojciechowscy²⁴; nikt z nich nie podjął dalszej edukacji.

Prywatna Katolicka Szkoła Powszechna z polskim językiem wykładowym w Wymoju istniała od 23 października 1930 do 31 marca 1939 r. Początkowo zgłosiło się tylko 5 dzieci, ale z czasem ich liczba wzrosła do 10 i utrzymywała się na tym poziomie do 1937 r.; potem zmniejszyła się do 7 i szkole groziła likwidacja. Uczyły się w niej dzieci z rodzin: Babiółów z Kręska — 3, Hanowskich z Majd — 3, Jeleniewskich z Kluczynika — 2, Karpińskich Gryźlin — 3, Schnarbachów z Majd — 2 oraz z Wymoju z rodziny Klaperskich — 3, Ossowskich — 1, Redyków — 2, Hohmannów — 2, Kempów — 2, Otylii Stinki — 3 i Pawła Stink — 2²⁵. Ustaliłem w sumie nazwiska 28 uczniów tej szkoły, spośród nich Antonina Klaperska i Waleria Schnarbach zostały w 1936 r. skierowane do polskiego liceum żeńskiego w Raciborzu z siedzibą w Tarnowskich Górach²⁶.

*

W latach 1929—1939 nauczaniem w języku polskim objęto łącznie 531 dzieci w wieku szkolnym. Pochodzili one z 34 wsi i dwóch miast warmińskich — Barczewa i Olsztyna. Było wśród nich także czworo Kiwickich z Dłużka w powiecie nidzickim (Mazury), których ojciec musiał opuścić poprzednie miejsce zamieszkania i przeniósł się do Klebarka Wielkiego pod Olsztynem. W tych miejscowościach, w których znajdowały się szkoły, uczęszczały do nich dzieci z kilku, a nawet kilkunastu rodzin tam zamieszkałych, natomiast w przypadku innych wsi, jak Bredynki, Butryny, Gronity, Gryźliny, Kajny, Klucznik, Mokiny, Patryki czy Wilimy tylko nieliczni rodzice decydowali się na posyłanie dzieci do szkół polskich i związane z tym trudności. Około 30 dzieci, które uczyły się krótko w polskich placówkach oświatowych, nie zostało ujętych w tabeli zbiorczej (brak urzędowego potwierdzenia ich pobytu w szkole); odnosi się to do szkół w Brąswaldzie, Gietrzwałdzie, Lesznie, Pluskach, Wymoju i dotyczy najwcześniejszego okresu ich funkcjonowania.

23 OBN, BDO, sygn. R-725/III/2, Uczniowie szkoły polskiej w Unieszewie według stanu z 1 X 1935 r.; J. Lubos, op. cit., s. 208.

24 *Kronika szkoły polskiej w Worytach*, ss. 164—166.

25 OBN, BDO, sygn. R-725/III/2, Wykaz uczniów szkoły polskiej w Wymoju według stanu na 1 X 1935 r.; sygn. R-725/III/4, Wykaz uczniów szkoły polskiej w Wymoju według stanu z 13 IV 1937 r.

26 OBN, BDO, sygn. R-725/III/2, Raport Tiski do Krajowego Oddziału BDO w Królewcu z 14 IV 1936 r.

Do polskich placówek oświatowych uczęszczały dzieci pochodzące głównie z rodzin rolników, ale także robotników leśnych, rolnych i przemysłowych, w niewielkim natomiast odsetku rzemieślników czy drobnych kupców. W przypadku Olsztyna były to również dzieci z rodzin inteligentnych związanych z ruchem polskim, np: Barczów, Jankowskich, Kellmannów, Narożyńskich i Pieniężnych, a także polskiej służby konsularnej, np. Marcinkowskich. Do szkół tych posyłał swoje dzieci nauczyciele — Bronisław Chabowski ze Stanclewa, Mieczysław Oelberg z Purdy i Konrad Sikora z Jarot.

Zdolniejszych uczniów zachęciano do kontynuowania edukacji na szczeblu średnim — w gimnazjach w Bytomiu i Kwidzynie, liceum żeńskim w Tarnowskich Górach, seminariach nauczycielskich w Lesznie i Rogoźnie Wielkopolskim (obydwa zakłady kształciły młodzież polską z Niemiec), w szkołach gospodarczych, rolniczych i handlowych. Absolwentów wysyłało do Dalek do mieszczącego się tam uniwersytetu ludowego, aby doskonalili język, poznawali polską kulturę i metody pracy kulturalno-oświatowej.

W gimnazjach męskich w Bytomiu i Kwidzynie kształciło się 24 wychowanków szkół warmińskich. Poza wymienionymi wcześniej uczyli się tam Konstanty Pieniężny z Olsztyna i Stefan Żurawski z Kajń²⁷. Osiem dziewcząt kształciło się w liceum żeńskim w Tarnowskich Górach (tzw. Raciborzanki — nazwa pochodzi od miasta, w którym przystąpiono do budowy średniej szkoły dla dziewcząt). Seminarium nauczycielskie w Polsce ukończyli w latach trzydziestych: Kazimierz Behnke z Wilim, Augustyn Hanowski z Bartąga, Alojzy Hermański z Chaberkowa, Paweł Kiwicki z Klebarka Wielkiego, Józef Meyk z Chaberkowa, Józef Neubauer z Gietrzwałdu, Anna Sendrowska z Unieszewa, Wojciech Steffen z Sząbruka. Absolwentem tzw. wydziału polskiego Akademii Pedagogicznej w Bytomiu był Franciszek Schnarbach²⁸. Szkoły zawodowe różnego typu, głównie gospodarstwa wiejskiego, ukończyło w Polsce co najmniej 27 osób²⁹.

Wychowankowie szkół polskich w Prusach Wschodnich mieli ograniczoną możliwość dalszego kształcenia się. Edukację mogli podejmować w placówkach z polskim językiem wykładowym. Szkoły niemieckie były dla nich praktycznie zamknięte; nie przyjmowano ich nawet do szkół dokształcających.

We wrześniu 1939 r. szkoły polskie na Warmii zostały zlikwidowane, ich uczniowie trafili do szkół niemieckich i tam, cofnięci o jeden rocznik, wypełniali obowiązek szkolny. Spotkali się z wrogiem przyjęciem nauczycieli i dzieci. W latach wojny starsi wiekiem chłopcy byli wcielani do Wehrmachtu. Wielu zginęło, inni dostali się do niewoli na frontach zachodnim i wschodnim; niektórzy z nich trafili z czasem do polskich formacji wojskowych. Ci, którzy pozostali na Warmii, bo byli za młodzi, aby służyć w wojsku, pracowali najczęściej na gospodarstwach rolnych. W latach siedemdziesiątych wielu z nich wyemigrowało do Republiki Federalnej Niemiec. Pozostali tylko nieliczni.

WYKAZ UCZNIÓW SZKÓŁ POLSKICH NA WARMII Z LAT 1929—1939

B r a s w a ł d: Bartnik Gertruda, Bartnik Jadwiga, Bartnik Maria, Behnke Agnieszka, Behnke Jadwiga, Behnke Maria, Biernath Helena, Hallmann Artur, Hallmann Robert, Kiwicka Jadwiga, Kiwicki Alojzy, Kiwicki Jerzy, Kwiatkowska Erika, Moritz Franciszek, Moritz Józef, Schafflick Paweł, Ziermann Franciszek, Ziermann Hildegarda, Żurawska Stefania, Żurawska Urszula, Żurawska Zofia, Żurawski Władysław;

27 OBN, BDO, sygn. R-725/III/2, Wykaz uczniów z Prus Wschodnich uczęszczających do Gimnazjum Polskiego w Bytomiu.

28 OBN, BDO, sygn. R-725/III/1, Wykaz osób, które uczęszczały w Polsce do szkół średnich.

29 Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polski Związek Zachodni, sygn. 103, Lista uczniów z Warmii w szkole rolniczej w Koźminie z 12 XII 1922 r.; OBN, BDO, sygn. 725/III/1, Wykaz osób, które uczęszczały w Polsce do szkół średnich.

C h a b e r k o w o: Hermańska Anna, Hermański Alojzy, Hermański Feliks, Hermański Józef, Marks Antoni, Marks Józef, Marks Maria, Marks Waclaw, Meyk Elżbieta, Meyk Józef, Nerowska Angela, Nerowska Gertruda, Nerowska Jadwiga, Nerowski Alojzy, Nerowski Feliks, Nerowski Paweł, Nowoczeń Elżbieta, Nowoczeń Hildegarda, Nowoczeń Ignacy, Nowoczeń Józef, Nowoczeń Łucja, Nowoczeń Maria;

G i e t r z w a ł d: Biegała Józef, Biegała Maria, Glimski Franciszek, Glimski Jan, Gräber Maria, Hermanowska Marta, Hermanowski Józef, Hermanowski Paweł, Kolender Józef, Kolender Marta, Kolender Paweł, Kopaczewski Feliks, Lorkowski Bernard, Sikorski, Zientek Franciszek, Zientek Hildegarda, Zientek Józef;

G i ł a w y: Fox Bernard, Fox Hugo, Fox Paul, Hinzmann Angelika, Hinzmann Elżbieta, Hinzmann Margareta, Hinzmann Paweł, Jabłoński Walter, Jeleniewski Franz, Jeleniewski Paweł, Kaese Franz, Kaese Klara, Kaese Paweł, Lingnau Jadwiga, Margowska Agata, Margowska Cecylia, Margowska Maria, Margowski Jan, Michalek Aloysius, Michalek Elżbieta, Radzki Franciszek, Radzki Jan, Radzki Paweł, Silakowska Małgorzata, Silakowski Józef, Sławińska Róża, Sławiński Edward, Sombrutzki Hubert, Sombrutzki Johann, Sombrutzki Margarete, Wischniewski Agatha, Wischniewski Alfons;

J a r o t y: Barczewska Helena, Barczewska Irmgarda, Barczewski Jan, Grzywaczewska Irena, Grzywaczewski Eugeniusz, Grzywaczewski Jan, Hanowska Elżbieta, Hambruch Alojzy, Maczuga Andrzej, Maczuga Maria, Malewska Agnieszka, Malewska Helena, Malewski Alojzy, Malewski Ludwik, Sadowska Franciszka, Sadowski Alojzy, Sadowski Bernard, Sadowski Franciszek, Sadowski Jan, Sadowski Konrad, Sadowski Paweł, Sikora Krystyna;

L e s z n o: Jakubasa Antoni, Kiczanowski Paweł, Kisielnicka Elżbieta, Kisielnicka Maria, Kisielnicki Franciszek, Kisielnicki Paweł, Krakor Józef, Krakor Piotr, Olk Jan, Olk Małgorzata, Wontora Anna, Wontora August, Wontora Elżbieta, Wontora Paweł;

N o w a K a l e t k a: Bankrowitz Anna, Bankrowitz Bernard, Bankrowitz Jadwiga, Bankrowitz Paweł, Bankrowitz Wiktor, Bialojan Franciszek, Bialojan Jan, Bialojan Maria, Bialojan Paul, Bialojan Piotr, Brożewski Józef, Grabowska Agnieszka, Grabowska Anna, Grabowska Elżbieta, Grabowski Adalbert, Grabowski Albert, Grabowski Alojzy, Grabowski Jakub, Gurski Anna, Hermańska Anna, Hermańska Jadwiga, Hermańska Maria, Hermański Alfons, Hermański Antoni, Hermański Bernard, Hermański Feliks, Hohmann Anna, Hohmann Helena, Hohmann Hubert, Hohmann Maria, Hohmann Paula, Jatzkowska Greta, Jatzkowska Małgorzata, Janowitz Anna, Janowitz Barbara, Janowitz Józef, Janowitz Paweł, Jendrry Leo, Jendrry Wiktor, Knorr Antoni, Knorr Georg, Knorr Jadwiga, Krysik Fryderyk, Krysik Hilda, Krysik Jan, Krysik Józef, Krysik Konrad, Krysik Maria, Kwitek Edward, Kwitek Łucja, Masanek Anna, Masanek Jadwiga, Masanek Józef, Masanek Monika, Masanek Paweł Erwin, Nowoczeń Bernard, Nowoczeń Franciszek, Nowoczeń Jadwiga, Nowoczeń Johann, Nowoczeń Józef, Nowoczeń Maria, Nowoczeń Rosalia, Paltjan Hilda, Pelka Georg, Pelka Paul, Prejlowska Helena, Prejlowska Łucja, Prejlowski Paweł, Schultz Anna, Schultz Józef, Schultz Leo, Schultz Małgorzata, Surray Alojzy, Surray Helena, Surray Jadwiga, Wieczorek Agnieszka, Wieczorek Marta, Wieczorek Paweł;

O l s z t y n: Barabasz Bruno, Barabasz Cecylia, Barabasz Łucja, Barabasz Monika, Bartsch Bogumiła, Bartsch Franciszek, Bartsch Stanisław, Bartsch Wojciech, Biendara Agnieszka, Biendara Jerzy, Biendara Józef, Biendara Maria, Biendara Michał, Geszeczewier Elza, Geszeczewier Paweł, Geszeczewier Wiktor, Goetz Edmund, Goetz Helena, Goetz Jadwiga,

Gosiewska Margareta, Gosiewski Paweł, Hambruch Józef, Hasenberg Genowefa, Jankowska Emilia, Jankowska Irena, Jankowska Iwona, Jankowska Ludmiła, Jankowski Konrad, Kellmann Erich, Kellmann Helena, Kellmann Leon, Kellmann Margareta, Kolmit Albert, Kolmit Bruno, Kołodziejska Agata, Kraska Gerhard, Kraska Grzegorz, Kraska Hildegarda, Kraska Kurt, Kruk Gerhard, Kruk Paweł, Kwiatkowska Agnieszka, Leszczerowicz Elza, Leszczerowicz Leon, Malewski August, Malewski Jan, Marcinkowska Maria, Marcinkowska Teresa, Narożyńska Iłona, Narożyńska Sonia, Nickelowska Elżbieta, Nickelowska Maria, Nickelowski Feliks, Orłowska Monika, Pieniężna Ewa, Pieniężna Halina, Pieniężna Maria, Romańska Barbara, Romańska Elżbieta, Romańska Helena, Romański Franciszek, Romański Grzegorz, Salmann August, Salmann Józef, Salmann Klara, Salmann Wiktor, Sassor Horst, Sassor Urszula, Stramkowska Anna, Stramkowska Maria, Stramkowski Edmund, Stramkowski Józef, Sowitzki Leon, Wrona Antoni;

P l u s k i: Baca Franciszek, Danich Anna, Danich Franciszek, Frank Franciszek, Frank Jan, Frank Maria, Jaschiński Adalbert, Jaschiński Paweł, Juszcak Franciszek, Kensbok Maria, Kensbok Paweł, Lilienthal Franciszka, Lilienthal Konrad, Lilienthal Paweł, Malaschewska Marta, Malaszewska Urszula, Malazewski Bruno, Malaschewski Jan, Moczyński Franciszek, Popławska Adelheit, Popławska Leokadia, Rogala Franz, Rogala Paweł, Ryszycki Jan, Ryszycki Paweł, Wieczorek August, Wieczorek Jan, Wieczorek Marta, Wieczorek Paweł;

P u r d a: Górna Maria, Górny Jan, Górny Piotr, Jeleniewski Paweł, Kaluski Jan, Kaluski Paweł, Karwacka Maria, Karwacka Paulina, Karwacki Gustaw, Karwacki Wiktor, Kensbock Agata, Kensbock Agnieszka, Kensbock Bernhard, Kensbock Franciszek, Kensbock Maria, Oelberg Bogdan, Oelberg Rajmund, Orłowska Anna, Orłowski Antoni, Orłowski Józef, Preylowska Helena, Preylowski Paweł, Schulz Helena, Schulz Jan, Schulz Marta, Schulz Paweł, Skodowski Jan, Skodowski Siegmund, Weinert Bernard, Weinert Otto;

S k a j b o t y: Barabasz Bernhard, Barabasz Feliks, Barabasz Jadwiga, Barabasz Łucja, Barabasz Maria, Barabasz Robert, Bujna Alojzy, Bujna Georg, Bujna Gerhard, Bujna Hildegarda, Bujna Joachim, Gnatowska Jadwiga, Gnatowska Julianna, Gnatowska Margareta, Jabłońska Eliza, Jabłońska Maria, Kempa Otto, Kempa Rudolf, Makolla Alojzy, Makolla Antoni, Makolla August, Makolla Paweł, Sarnowski Augustyn, Sarnowski Leon, Sławińska Marta, Sławiński Gustaw, Sławiński Hubert, Zaraza Anna, Zaraza Antoni, Zaraza Jadwiga, Zaraza Józef, Zaraza Maria;

S t a n c l e w o: Behnke Bronisława, Behnke Jadwiga, Behnke Maria, Chabowski Zbigniew, Czerwińska Helena, Czerwińska Marta, Czerwiński Bernard, Fabeck Agata, Fabeck Alojzy, Fabeck Jadwiga, Fabeck Paweł, Hensel Paweł, Kensbock Antoni, Kensbock Jadwiga, Koenigsmann Elżbieta, Koenigsmann Ida, Koenigsmann Józef, Koenigsmann Paweł, Koenigsmann Róża, Palmowska Maria, Palmowski Antoni, Piotrowska Agnieszka, Piotrowska Małgorzata, Piotrowska Monika, Piotrowski Antoni, Piotrowski Paweł, Weinert Józef, Weinert Paweł, Zaremba Anna, Zaremba Helena, Zaremba Jan, Zaremba Klemens, Zaremba Paweł;

U n i e s z e w o: Banna August, Banna Bruno, Banna Paweł, Dąbrowska Anna, Dąbrowska Maria, Dąbrowski Alojzy, Dąbrowski Józef, Haushalter Anna, Haushalter Marta, Haushalter Paweł, Hohmann Franciszek, Hohmann Józef, Kolberg August, Kolberg Gertruda, Kolberg Maria, Kolberg Monika, Kolberg Paweł, Kopaczewska Agata, Kopaczewska Marta, Kopaczewski Feliks, Kopaczewski Jerzy, Lipińska Anna, Lipiński Bruno, Lipiński Wencel, Matern August, Matern Franciszek, Matern Joachim, Matern Paula, Preuss Agata, Preuss

Józef, Sierszeniewicz Bruno, Siersieniewicz Franz, Skrzypka Maria, Skrzypski Alojzy, Skrzypski Edmund, Skrzypski Franciszek, Skrzypski Józef, Skrzypski Leon, Szafryna Franciszek, Szafryna Joachim, Szafryna Klara, Szafryna Marta;

W o r y t y: Augustynowski Alojzy, Augustynowski Gerard, Augustynowski Paweł, Baranowska Maria, Baranowska Teresa, Baranowski Jan, Baranowski Józef, Baranowski Paweł, Behrendt Anna, Behrendt Edward, Behrendt Eryk, Behrendt Paweł, Fenger Anna, Fenger Paweł, Flamówna Antonina, Graeber Maria, Gusday Hildegarda, Gusday Maria, Gusday Paweł, Gusday Weronika, Hochhaus Alojzy, Karwacka Agata, Karwacki Jerzy, Kiwitt Anna, Kołodzińska Edyta, Krüger Lothar, Kuhn Antoni, Malewski Bronisław, Malewski Józef, Meller Brunon, Meller Paweł, Nickelowska Lucja, Nickelowski Jan, Prass Alojzy, Prass Jadwiga, Prass Jan, Prass Hubert, Prass Lucja, Prass Małgorzata, Riemer Paweł, Szmidt Gertruda, Szmidt Jadwiga, Weinert Edmund, Weinert Józef, Weinert Klara, Weinert Maria, Weinert Paweł, Wojciechowska Maria, Wojciechowski Antoni;

W y m ó j: Babel Antonina, Babel Jan, Babel Jerzy, Hanowska Agnieszka, Hanowska Irena, Hanowski Jan, Hohmann Erna, Hohmann Eryk, Jeleniewski Alojzy, Jeleniewski Bernhard, Karpiński Franciszek, Karpiński Józef, Karpiński Leon, Kempa Józef, Kempa Wiktor, Klaperska Antonina, Klaperski Bruno, Klaperski Paweł, Osowski August, Redyk Agata, Redyk Joachim, Schnarbach Paulina, Schnarbach Waleria, Stinka Leon, Stinka Maria, Stinka Marta, Stinka Paweł, Stinka Wiktor.